

Susan Lagaert, Stefaan Pleysier, Johan Put, Jessy Siongers, Bram Spruyt & Lieve Bradt (red.)

JONGEREN IN CIJFERS EN LETTERS 5

Bevindingen uit de JOP-monitor 2023

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING: NAAR EEN NIEUWE ‘STAAT VAN DE JEUGD’	11
LIEVE BRADT	
0.1 METHODOLOGISCHE TOELICHTING BIJ DE DATAVERZAMELING	16
0.1.1 De JOP-monitor: tussen streven naar continuïteit en inspelen op actualiteit	16
0.1.2 JOP-postmonitor 5: veldwerk, responsgraad, representativiteit	19
0.1.3 JOP-grootstedelijke monitor 3: veldwerk, responsgraad, representativiteit	21
0.2 EEN BLIK OP DE JONGEREN UIT DE JOP- POSTMONITOR 5 EN DE JOP-GROOTSTEDELIJKE MONITOR 3	24
0.2.1 Leeftijd en gender	24
0.2.2 Achtergrond	26
0.2.3 Taal en religie	29
0.2.4 (Laatst) gevolgde onderwijsvorm	31
0.2.5 Socio-economische achtergrond van het gezin	35
0.3 VERDER IN DIT BOEK	41

1	WELBEVINDEN EN MENTALE GEZONDHEID	45	3	VRIJE TIJD EN MEDIA	133
	EVA VAN KELECOM			SUSAN LAGAERT, SILKE VAN DEN EYNDE EN JASPER DHOORE	
1.1	INLEIDING	46	3.1	INLEIDING	134
1.2	MENTALE GEZONDHEID	50	3.2	DE (ON)GEORGANISEERDE VRIJE TIJD VAN JONGEREN EN HUN VRIJETIJD SKANSEN	137
1.2.1	Subjectief welbevinden	50	3.2.1	Deelname aan het verenigingsleven: een overzicht voor alle Vlaamse jongeren	140
1.2.2	Domeinspecifieke levenstevredenheid	55	3.2.2	Deelname aan het verenigingsleven naargelang de kenmerken van de jongere	143
1.2.3	Verschil tussen jongeren op het vlak van mentale gezondheid	58	3.2.3	Andere vrijetijdsactiviteiten: focus op cultuurbezoek en creatieve hobby's	153
1.3	VEERKRACHT	65	3.2.4	Andere vrijetijdsactiviteiten: focus op vrije tijd in de publieke ruimte	157
1.4	COPING	70	3.2.5	Vrijetijdskansen: ongelijke kansen voor jongeren in een maatschappelijk kwetsbare positie	160
1.4.1	Informele hulp	71	3.3	HET (SOCIALE)MEDIAGEBRUIK VAN JONGEREN: REDEN TOT PANIEK?	181
1.4.2	Formele hulp	75	3.3.1	Tijdsbesteding mediagebruik bij Vlaamse jongeren	182
1.4.3	Middelengebruik	79	3.3.2	Sociale verschillen in mediagebruik	186
1.5	BESLUIT	84	3.3.3	Mediaverslaving	189
2	SCHOOL EN WERK	89	3.3.4	Sociale verschillen in mediaverslaving	189
	SUSAN LAGAERT EN LIEVE BRADT		3.4	SEXTING: REDEN TOT BEZORGDHEID OF DEEL VAN DE SEKSUELE ONTWIKKELING VAN JONGEREN?	193
2.1	INLEIDING	90	3.4.1	Hoe vaak komt sexting voor bij Vlaamse jongeren?	195
2.2	HOE BELEVEN JONGEREN HET SCHOOLLOPEN IN DE GROOTSTAD EN DE REST VAN VLAANDEREN?	93	3.4.2	Verschillen naargelang achtergrondkenmerken van de jongere	199
2.2.1	Sociale uitsluiting	96	3.5	BESLUIT	215
2.2.2	Ervaren studiedruk	101			
2.2.3	Interesse in leerinhoud	107			
2.2.4	Ervaren responsiviteit van leerkrachten en school	112			
2.3	JONGEREN OP DE WERKVLOER: BIJBAANTJES EN JOBASPIRATIES	118			
2.3.1	Jongeren en studenten- en vakantiejobs	121			
2.3.2	De jobaspiraties van werkende en werkzoekende jongeren	125			
2.4	BESLUIT	129			

4	JONGEREN EN HUN VRIJWILLIG ENGAGEMENT	221
	JASPER DHOORE, BRAM SPRUYT EN JESSY SIONGERS	
4.1	INLEIDING	222
4.2	WIE ENGAGEERT ZICH OP WELKE MANIER?	225
4.3	WAAR ENGAGEREN JONGEREN ZICH?	237
4.4	WAAROM ENGAGEREN JONGEREN ZICH (NIET)?	242
4.5	BESLUIT	252
5	JONGEREN EN POLITIEK	257
	BRAM SPRUYT, JASPER DHOORE EN JESSY SIONGERS	
5.1	POLITIEKE INTERESSE	263
5.2	SOCIO-POLITIEKE OPVATTINGEN	266
5.2.1	Egalitarisme	268
5.2.2	Klimaatattitudes	271
5.2.3	Intergroepsattitudes	275
5.2.4	Sociale identiteiten	280
5.2.5	Interpersoonlijk vertrouwen	284
5.3	POLITIEK GEDRAG	287
5.3.1	Deelname aan activiteiten van politieke verenigingen en instituties	287
5.3.2	Politieke activiteiten	291
5.3.3	Partijvoorkeur	294
5.4	ETNISCH-CULTURELE VERSCHILLEN IN DE RELATIE TUSSEN JONGEREN EN POLITIEK	301
5.4.1	Politieke interesse	303
5.4.2	Egalitarisme	304
5.4.3	Intergroepsattitudes en sociale identiteiten	305
5.4.4	Interpersoonlijk vertrouwen	309
5.4.5	Politiek gedrag	310
5.5	BESLUIT	312

6	SLACHTOFFERSCHAP, HULPZOEKGEDRAG EN DADERSCHAP	315
	EMMA HADERMANN EN STEFAAN PLEYSIER	
6.1	INLEIDING	316
6.2	ZELFGERAPPORTEERD SLACHTOFFERSCHAP BIJ JONGEREN IN VLAANDEREN	321
6.2.1	Prevalenties van slachtofferschap	323
6.2.2	Contextuele factoren van slachtofferschap	327
6.2.3	Verschillen op het vlak van zelfgerapporteerd slachtofferschap	333
6.3	HULPZOEKGEDRAG NA SLACHTOFFERSCHAP BIJ JONGEREN IN VLAANDEREN	349
6.3.1	Prevalenties van hulpzoekgedrag na een slachtofferervaring	349
6.3.2	Verschillen op het vlak van hulpzoekgedrag na een slachtofferervaring	356
6.4	ZELFGERAPPORTEERD DADERSCHAP BIJ JONGEREN IN VLAANDEREN	365
6.4.1	Zelfgerapporteerd ouderschap in de JOP-postmonitor 5	369
6.4.2	Zelfgerapporteerd ouderschap in de JOP-grootstedelijke monitor 3	371
6.4.3	Verschil tussen jongeren met betrekking tot het zelfgerapporteerde ouderschap	376
6.5	BESLUIT	398
	OVER DE AUTEURS	401
	BIBLIOGRAFIE	405

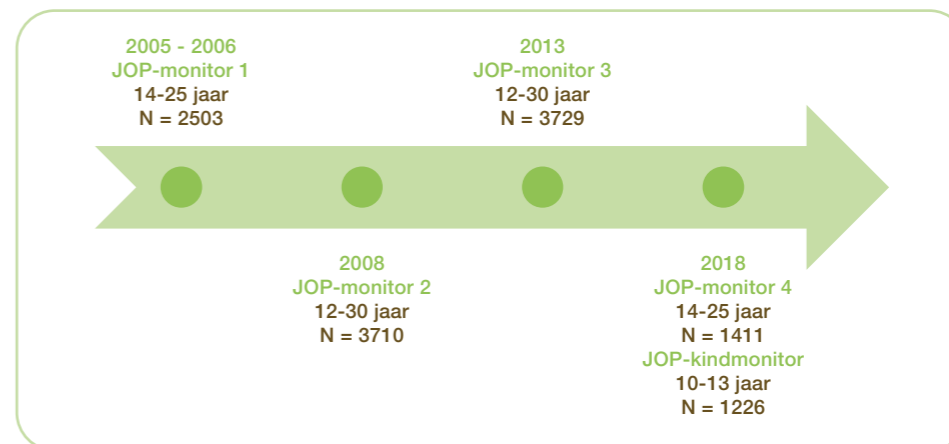
Lieve Bradt

INLEIDING: NAAR EEN NIEUWE 'STAAT VAN DE JEUGD'

7.310. Zoveel jongeren waren in 2023 bereid om de JOP-monitor, een vragenlijst naar de levensomstandigheden, leefwereld en activiteiten van jongeren in Vlaanderen, in te vullen. JOP staat hierbij voor Jeugdonderzoeksplatform, een interdisciplinair en interuniversitair samenwerkingsverband tussen de Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek (Universiteit Gent), de Onderzoekslijn Jeugdcriminologie en Jeugdrecht (KU Leuven) en de Onderzoeksgroep TOR van de Vakgroep Sociologie (Vrije Universiteit Brussel). Het Jeugdonderzoeksplatform werd in 2003 opgericht door de toenmalige minister van Jeugd vanuit een aangevoelde nood aan meer systematisch uitgebouwd jeugdonderzoek in Vlaanderen (Van de Walle, Cardoen, Coussée & Bradt, 2012). Van bij het begin kregen we een beleidsgerichte wetenschappelijke opdracht. Die bestond enerzijds uit kennisopbouw op het vlak van (inter)nationaal jeugdonderzoek en anderzijds uit een monitoropdracht. Die laatste opdracht werd in 2008 verankerd in het Decreet houdende het voeren van een Vlaams Jeugd- en Kinderrechtenbeleid. Artikel 4 van dat decreet schuift 'een staat van de jeugd' naar voren als een van de vier basisinstrumenten voor het voeren van een jeugd- en kinderrechtenbeleid. Het decreet omschrijft die staat van de jeugd als een wetenschappelijk onderbouwd rapport over de leefwereld van de jeugd, waarin ook longitudinale ontwikkelingen worden gesignaleerd, en dat minstens om de vijf jaar dient te verschijnen (cf. artikel 8). Het Decreet houdende een vernieuwd jeugd- en kinderrechtenbeleid van 20 januari 2012 voegde daar nog aan toe dat de staat van de jeugd deel uitmaakt van de omgevingsanalyse voor het nieuwe Vlaamse jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan (cf. artikel 6). Ook het huidige Jeugddecreeet dat in werking trad op 1 januari 2024, neemt de staat van de jeugd als deel van de omgevingsanalyse mee op (cf. artikel 8).

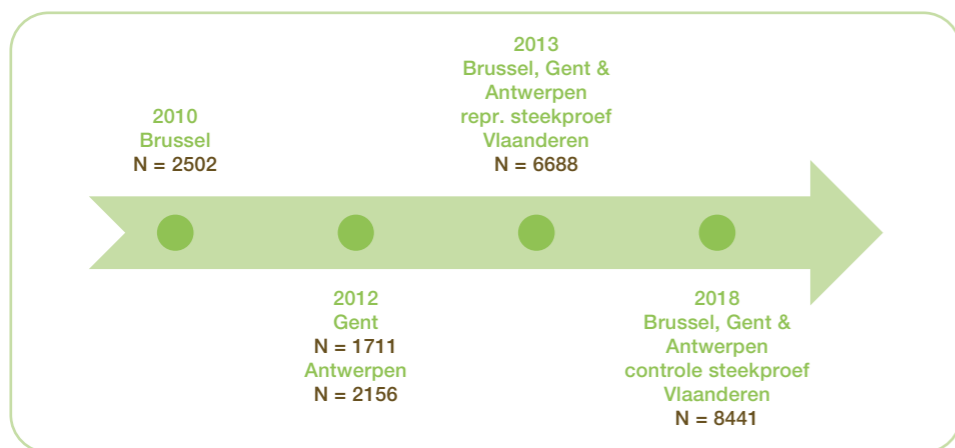
Twintig jaar na de oprichting van het Jeugdonderzoeksplatform is de JOP-monitor een gevestigd instrument geworden om de staat van de jeugd op te maken. 'JOP-monitor' verwijst hierbij naar twee verschillende instrumenten: de JOP-postmonitor en de JOP-grootstedelijke monitor. De JOP-postmonitor vormt het oudste instrument. Deze monitor werd voor de eerste keer afgenomen in 2005-2006 (Vettenburg, Elchardus & Walgrave, 2007; Vettenburg, Deklerck & Siongers, 2009). We bereikten toen 2.503 jongeren tussen 14 en 25 jaar. Nieuwe bevestigingen volgden in 2008 (Vettenburg, Deklerck & Siongers, 2010), 2013 (Bradt et al., 2014) en 2018 (Bradt et al., 2019). Hoewel in functie van actuele debatten en beleidsvragen de onder- en bovengrenzen doorheen de voorbije vijftien jaar varieerden van 10-14 jaar tot 25-30 jaar, bleef de kern van de JOP-postmonitor steeds dezelfde: een vragenlijst die minstens bij 14- tot 25-jarigen peilt naar een diversiteit van aspecten uit de leefwereld van jongeren en die via de post verspreid wordt bij een representatieve steekproef van jongeren in Vlaanderen.

Figuur 0.1: Overzicht afnames JOP-postmonitor.

Geleidelijk aan ontstond de nood om naast een algemeen beeld, ook meer zicht te kunnen krijgen op de sociaal-economische en toenemende etnisch-culturele diversiteit in Vlaanderen. Naast talrijke voordelen had de JOP-postmonitor – net als andere postale vragenlijsten – immers als nadeel dat de responsgraad daalde, en dat er daarbij bovendien sprake is van selectieve uitval. Bij een uitnodiging tot deelname via de post is de uitval of non-respons groter bij respondenten in (groot)stedelijke gebieden, bij respondenten met een migratieachtergrond of met een minder gunstige socio-economische status, bij lager opgeleide groepen, enzovoort. Op die manier biedt de JOP-postmonitor ons weliswaar een degelijk beeld van de leefwereld en activiteiten van 'jongeren in Vlaanderen', maar stelt het ons minder in staat om verder en in meer detail in te zoomen op diversiteit en de (groot)stedelijke context. Om beleidsmakers te kunnen informeren over de leefwereld van jongeren in grootstedelijke contexten ontwikkelde het JOP daarom in 2010 de zogenaamde JOP-schoolmonitor. Die verschilt op twee cruciale vlakken van de JOP-postmonitor. Ten eerste wordt de JOP-schoolmonitor niet verstuurd via de post naar een representatieve steekproef uit het Rijksregister, maar trekken de JOP-onderzoekers zelf naar scholen om daar de vragenlijst af te nemen bij jongeren die schoollopen in het secundair onderwijs. Daartoe wordt eerst een steekproef van secundaire scholen geselecteerd. Vervolgens worden binnen die scholen enkele klassen geselecteerd (Spruyt, Siongers, Pleysier, Put & Bradt, 2019; Pleysier, 2014). De bevestiging van jongeren op school resulteert bijna altijd in een hogere responsgraad en een grotere representativiteit wat betreft de socio-economische en etnisch-culturele achtergrond van de deelnemende jongeren.

De eerste afname van deze JOP-schoolmonitor vond plaats in 2010 bij scholieren in het Nederlandstalige secundaire onderwijs van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest¹ (Vettenburg, Elchardus & Put, 2011). In 2012 volgde een gelijkaardige grootstedelijke studie in secundaire scholen in Antwerpen en Gent (Vettenburg, Elchardus, Put & Pleysier, 2013), en in 2013 werd gelijktijdig met de klassieke JOP-postmonitor 3, een nieuwe grootschalige bevraging georganiseerd in Brussel, Antwerpen en Gent met een representatieve steekproef van scholen en klassen over heel Vlaanderen (Bradt et al., 2014). Dit opzet werd nog eens herhaald in 2018, zij het met een beperktere steekproef van Vlaamse scholen naast opnieuw een steekproef van secundaire scholen in Brussel, Antwerpen en Gent (Bradt et al., 2019).

Figuur 0.2: Overzicht afnames JOP-schoolmonitor.

Hoewel bij de afname via scholen de leeftijdsrange beperkt wordt tot leerlingen in het secundair onderwijs, is een belangrijke meerwaarde van deze werkwijze dat we er veel beter in slagen jongeren uit etnisch-culturele minderheden en/of in maatschappelijk kwetsbare situaties te bereiken. Voor een instrument dat tot doel heeft het jeugd- en kinderrechtenbeleid te voeden, vormt dat een noodzakelijke aanvulling.

¹ Het werken via scholen laat toe om Brusselse Nederlandstalige jongeren te bevragen. Deze jongeren blijven via een postmonitor onderbelicht, aangezien het Rijksregister niet toelaat om te selecteren op taal.

Ten tweede behandelt de JOP-schoolmonitor – naast heel wat gelijkaardige thema's als de JOP-postmonitor – ook een aantal specifieke thema's die meer recht doen aan het opgroeien in een grootstedelijke context. Op die manier komt deze monitor tegemoet aan de vraag naar meer empirische data over de algemene aspecten van de leefwereld van jongeren in onze Vlaamse grootsteden.

In dit boek presenteren we de eerste resultaten van de JOP-monitor 2023. Net als de voorbije twee edities namen we in de periode januari-juni 2023 tegelijk twee bevestigingen af: (1) de JOP-postmonitor 5 en (2) de JOP-grootstedelijke monitor 3 via secundaire scholen in de drie grootsteden (Brussel, Antwerpen en Gent) aangevuld met een controlesteekproef van secundaire scholen in Vlaanderen. Aangezien de term 'JOP-schoolmonitor' de indruk zou kunnen wekken dat deze monitor scholen bevrageert of enkel beperkt zou zijn tot vragen in relatie tot school, kiezen we ervoor om voortaan te verwijzen naar de 'JOP-grootstedelijke monitor'. De werkwijze blijft – zoals verder duidelijk wordt – wel dezelfde.

In de rest van dit inleidende hoofdstuk lichten we meer concreet toe hoe we de data die centraal staan in dit boek verzameld hebben. Vervolgens gaan we in op enkele centrale achtergrondkenmerken van de jongeren die aan beide bevestigingen hebben deelgenomen. Het doel van dit onderdeel is tweeledig. Enerzijds geven we hiermee een foto van jongeren in Vlaanderen anno 2023. Anderzijds bespreken we een aantal variabelen die verder in het boek doorheen alle hoofdstukken gebruikt zullen worden om ongelijkheden en verschillen tussen groepen van jongeren te bespreken. Voor het uitbouwen van beleid en praktijk is het immers van cruciaal belang goed inzicht te hebben in de verschillende (ongelijke) posities van jongeren en de impact daarvan op de participatiemogelijkheden van jongeren in onze samenleving. We ronden de inleiding af met een overzicht van de verschillende thema's die verder in het boek behandeld worden.

0.1 METHODOLOGISCHE TOELICHTING BIJ DE DATAVERZAMELING

Met de vijfde (JOP-postmonitor) en derde (JOP-grootstedelijke monitor) afname beoogden we dezelfde finaliteit als de voorgaande edities, zijnde een ruime bevraging van Vlaamse jongeren over een breed palet aan thema's binnen hun leefwereld. Bij de opmaak van de vragenlijsten bouwden we dus enerzijds verder op bestaande thema's om zo de continuïteit en vergelijkbaarheid overheen de jaren te bewaken. Anderzijds namen we ook nieuwe thema's op die zowel relevant zijn voor fundamenteel wetenschappelijk onderzoek als voor het jeugdbeleid in Vlaanderen. Ook wat de dataverzameling betreft, werden enkele nieuwe keuzes gemaakt. In wat volgt, bespreken we deze inhoudelijke en methodologische keuzes.

0.1.1 DE JOP-MONITOR: TUSSEN STREVEN NAAR CONTINUÏTEIT EN INSPELEN OP ACTUALITEIT

De JOP-postmonitor en JOP-grootstedelijke monitor hebben – in lijn met de decretales opdracht om longitudinale ontwikkelingen te signaleren – niet alleen tot doel de leefwereld van een ruime groep van Vlaamse jongeren in kaart te brengen, maar ook om vergelijkingen overheen de tijd mogelijk te maken. Hoewel trendanalyses geen voorwerp uitmaken van dit boek, is het wel belangrijk om in deze methodologische toelichting die doelstelling mee te geven. Voor de opmaak van de vragenlijsten betekent het immers dat we als onderzoekers niet over de mogelijkheid beschikken telkens opnieuw van een wit blad te vertrekken. Dat is niet alleen het geval voor het vastleggen van de te bevragen thema's. Het is ook van toepassing op hoe we die thema's dan precies willen bevragen. Wanneer we immers bij achtereenvolgende edities niet exact dezelfde vraagstelling hanteren, is het onmogelijk om eventuele verschillen in resultaten te interpreteren. Thematisch vertonen de JOP-postmonitor 5 en de JOP-grootstedelijke monitor 3 dan ook heel wat gelijkenissen met de voorgaande waves.

Een aantal van de thema's behoort reeds van bij de start tot de onderzoeksfocus van het JOP. Het gaat om domeinen zoals: de gezins- en woonsituatie van jongeren, hun schoolbeleving, de politieke interesse en betrokkenheid, relaties (met ouders, leraren, vrienden), ervaringen met dader- en slachtofferschap en participatie in de vrije tijd. In de monitors besteden we bovendien consequent aandacht aan transversale thema's zoals welbevinden, ongelijkheid, diversiteit, gender en de vorming van sociale identiteiten. Door deze aspecten opnieuw op te nemen in deze huidige editie, streven we verdere continuïteit na.

Tegelijk is het voor een monitor uiteraard belangrijk om op een zinvolle manier in te spelen op actuele (beleids)vragen en (onderzoeks)noden. Anders dan bij de vorige edities, organiseerden we daarom bij de opmaak van de JOP-postmonitor 5 en de JOP-grootstedelijke monitor 3 meerdere feedbackmomenten bij relevante belanghebbenden. Meer specifiek gingen we over een aantal grote thema's in gesprek met volgende actoren:

- Socio-demografische kenmerken van jongeren: Team Gelijke Kansen Agentschap Binnenlands Bestuur
- Gezin: Kenniscentrum Gezinswetenschappen
- Vrijwillig engagement: Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk vzw, de Ambrassade, Scouts en Gidsen Vlaanderen, Vlaamse Dienst Speelpleinwerk vzw, Departement WVG, ZoJong!
- Vrije tijd: de Ambrassade, Departement CJM, Bataljong-Netwerk Jeugd vriendelijk, Kind & Samenleving, Kenniscentrum Kinderrechten, Finnish Youth Research Society, jongeren via Cachet vzw
- Welbevinden: Agentschap Opgroeien, Cachet vzw, SAM, Vlaams Instituut Gezond Leven
- Werk: Steunpunt Werk
- Slachtofferschap en daderschap: Agentschap Opgroeien

Daarnaast werden beide vragenlijsten besproken binnen de JOP-stuurgroep waarin vertegenwoordigers zitten vanuit het kabinet van de minister, het departement Cultuur, Jeugd en Media, de Strategische Adviesraad (SARC), de Vlaamse Jeugdraad en het jeugdwerk.

We speelden niet alleen thematisch in op de actualiteit. Voor de afname van de vragenlijst schakelden we voor deze editie ook over naar een volledig digitale afname. Bij de JOP-postmonitor 5 kregen de jongeren toegang tot de vragenlijst via een QR-code in de brief die ze thuis toegestuurd kregen. In de secundaire scholen werd de JOP-grootstedelijke monitor afgenomen via tablets of pc's die in de scholen zelf

beschikbaar waren of via tablets die door de JOP-onderzoekers werden meegebracht. Met deze digitale werkwijze sluiten we niet alleen aan bij de alomtegenwoordigheid van de smartphone in het leven van jongeren (75,1% van de jongeren vulde de JOP-postmonitor 5 in via hun smartphone). Deze afnamemodaliteit bood ons ook belangrijke voordelen met het oog op responsoptimalisatie.

Aangezien heel wat surveyonderzoek vandaag kampt met een dalende respons, is het belangrijk de vragenlijst maximaal af te stemmen op de doelgroep. Een papieren vragenlijst gericht aan een groep van 12 tot 25 jaar laat dat niet steeds toe. Binnen die leeftijdsgroep zit immers een deel van de jongeren nog op de schoolbanken, terwijl andere jongeren reeds hun eerste stappen op de arbeidsmarkt zetten. In het beste geval bevraagt de papieren vragenlijst beide thema's en worden de respondenten die al werken bij vragen over de schoolbeleving doorgestuurd naar een volgende pagina. In het slechtste geval wordt een van de twee thema's niet opgenomen in de vragenlijst. Een digitale afname laat echter toe om via slimme filters de vragenlijst zoveel mogelijk te laten aansluiten op de concrete situatie van de respondent. Dat maakte bijvoorbeeld dat we in deze editie opnieuw de arbeidsmarktsituatie van jongeren konden opnemen, een thema dat sinds de JOP-postmonitor 2 (2008) niet meer aan bod was gekomen. Het liet ons ook toe om bij de grootstedelijke monitor te werken met zogenaamde roterende modules waarbij de ene helft van de leerlingen een bepaald thema voorgelegd kreeg en de andere helft een andere set van vragen beantwoordde. Op die manier konden we verdiepend werken zonder de vragenlijst langer te maken.

Tot slot voerden we in het najaar van 2022 een experimentele voorstudie uit naar het effect van het gebruik van financiële beloningen voor onderzoeksdeelname (incentives) op de responsgraad bij jongeren. We maakten hiervoor gebruik van een steekproef van 504 respondenten aangevraagd bij het Rijksregister. Deze groep werd verdeeld in drie experimentele groepen van 126 jongeren, waarin verschillende vormen van incentives toegepast werden, en een controlegroep van 126 jongeren. De experimentele condities zagen er als volgt uit. In 'Experimentele groep 1' kregen alle respondenten een voucher ter waarde van vijf euro ongeacht of ze de vragenlijst invulden of niet. 'Experimentele groep 2' kreeg een voucher van tien euro indien ze de vragenlijst volledig hadden ingevuld. In 'Experimentele groep 3' werd een wedstrijd georganiseerd waarbij respondenten een grotere prijs konden winnen. Respondenten die wilden meedoen, dienden een prijs- en schiftingsvraag in te vullen aan het einde van de vragenlijst. Respondenten uit de 'controlegroep' kregen geen monetaire beloning. Bij hen werd uitsluitend gerekend op de intrinsieke motivatie van de respondent. De resultaten van deze voorstudie toonden dat er weinig indicaties waren om het gebruik van incentives in onze hoofdstudie te verantwoorden. Daarom

besloten we geen incentives te gebruiken bij de afname van JOP-postmonitor 5. Voor een meer uitvoerige bespreking van het opzet en de resultaten van deze experimentele voorstudie verwijzen we graag naar een artikel dat we schreven voor het *Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten* (Dhoore, Siongers, Spruyt, Bradt & Lagaert, 2023).

In wat volgt, bespreken we de dataverzameling voor de twee monitoren die centraal staan in dit boek, de JOP-postmonitor 5 en de JOP-grootstedelijke monitor 3.

0.1.2 JOP-POSTMONITOR 5: VELDWERK, RESPONSGRAAD, REPRESENTATIVITEIT

Met de afname in 2023 is de JOP-postmonitor toe aan zijn vijfde editie. De huidige JOP-postmonitor 5 werd afgenomen bij 12- tot 25-jarige jongeren woonachtig in het Vlaamse Gewest via een gestratificeerde toevalsteekproef op het Rijksregister. Voor het uitvoeren van de steekproef werd een machtiging gevraagd aan de Gegevensbeschermingsautoriteit. De steekproef werd gestratificeerd naar gender en leeftijd. In totaal werden 3.498 meisjes en 3.498 jongens aangeschreven (N = 6.996). In navolging van de eindbeslissing van de Gegevensbeschermingsautoriteit werd de verzending van de brieven uitgevoerd door het Rijksregister zelf (Beslissing nr. 065/2022). Op die manier kon de privacy van de respondenten maximaal gerespecteerd worden. De onderzoekers zelf beschikten op geen enkel moment over identificatiegegevens van de jongeren.

Het maximaliseren van de respons werd in zowel de voorbereidende fasen (steekproeftrekking, vragenlijstontwikkeling...) als tijdens de eigenlijke dataverzameling als een belangrijke prioriteit vooropgesteld voor de JOP-postmonitor 5. Om dat te bewerkstelligen werd volgens de *Tailored Design Method* gewerkt (gebaseerd op de *Total Design Method* die uitsluitend op postenquêtes gericht was), die stelt dat een hoge respons kan gefaciliteerd worden door ervoor te zorgen dat de respondenten het gevoel hebben meer voor- dan nadelen te halen uit het invullen van de vragenlijst (Dillman, 1991 & 2011). De ervaring van voordelen werd nagestreefd door onder meer te wijzen op het belang van het invullen van de vragenlijst voor de respondent zelf, hem/haar/hun reeds te bedanken bij het aanschrijven, de brief en vragenlijst af te stemmen op het doelpubliek... Verder probeerden we de nadelen van deelname te beperken door de vragenlijst niet te lang te maken en door gebruik te maken van een online vragenlijst die via computer, smartphone of tablet ingevuld kon worden.

Eveneens volgens de *Tailored Design Method* werden respondenten meermaals aangeschreven. Omdat het Rijksregister – dat zoals eerder vermeld instond voor de verzending van de uitnodigingsbrieven – slechts één expliciete herinneringsbrief toelaat, werden slechts drie contactopnames voorzien. Dat is een lager aantal contactopnames in vergelijking met voorgaande JOP-postmonitoren, waarbij vier (JOP-postmonitor 1 en 3) of zelfs vijf keer (JOP-postmonitor 2 en 4) contact werd opgenomen met de jongeren uit de steekproef. Aangezien de respons stijgt bij elke nieuwe contactopname met de respondenten, is het van belang deze belemmering in rekening te nemen bij het vergelijken van de responscijfers met voorgaande JOP-postmonitoren, waarin dus meer contactopnames plaatsvonden.

De eerste contactopname bestond uit het versturen van een begeleidende brief waarin de weblink en QR-code naar de online vragenlijst vermeld stonden. De tweede contactopname bestond uit het versturen van een herinnering voor deelname aan het onderzoek. Het derde contact bestond uit het toesturen van een dankbrief naar de hele steekproef. Dit bood ons de mogelijkheid om respondenten die de vragenlijst reeds hadden ingevuld te bedanken, maar gold tevens als herinnering voor jongeren uit de steekproef die de vragenlijst nog niet hadden ingevuld. Vier personen gaven aan dat ze niet in staat waren om aan het onderzoek deel te nemen (bv. omwille van gezondheidsredenen of afwezigheid). Gezien zij dus geen deel kunnen uitmaken van de steekproef, komt de steekproef hierdoor neer op 6.992 jongeren.

De totale respons – iedere persoon die ten minste naar de eerste vraag van het onderzoek heeft doorgedrukt na het openen van de online vragenlijst – bedraagt 33,3%. Aangezien de onderzoekers vaststelden dat een aandeel van de respondenten de vragenlijst onvoldoende (minder dan 20% van de totale vragenlijst) of meermaals ingevuld had, werd besloten deze respondenten niet mee te rekenen bij de geldige respons. Dit resulteert in een uiteindelijke geldige totale respons van 23,6% of 1.650 jongeren. Deze respons is vergelijkbaar met de respons die met de vorige JOP-postmonitor uit 2018 werd behaald na de derde contactopname (zie Bradt et al., 2019).

Bij het bekijken van de representativiteit van onze bereikte steekproef werd – zoals verwacht – vastgesteld dat sommige groepen in de samenleving onder- of oververtegenwoordigd zijn in onze data. De kenmerken waarvoor we dat zijn nagegaan, zijn onderwijs, geslacht en leeftijd. Zo bleek bijvoorbeeld dat zowel bij de jongeren die nog studeren als bij de jongeren die afgestudeerd zijn, de laagst opgeleide jongeren ondervertegenwoordigd zijn. Daarom werden aan de hand van betrouwbare cijfers²

² Om de aantallen van de jongeren in het secundair onderwijs en het hoger onderwijs te kennen, maken we gebruik van de cijfers van het departement Onderwijs van 2021-2022. Voor de afgestudeerden maken we gebruik van de cijfers van 2021-2022 van het Belgische Bureau voor de Statistiek.

over hoe deze kenmerken verdeeld zijn in de samenleving gewichten berekend die de verdeling van deze kenmerken in onze data corrigeren. In de analyses wordt dan een groter of kleiner relatief gewicht gegeven aan de antwoorden van bepaalde personen, afhankelijk van de respectievelijke onder- of oververtegenwoordiging van die groep in onze data vergeleken met de verdeling in de populatie Vlaamse jongeren.

0.1.3 JOP-GROOTSTEDELIJKE MONITOR 3: VELDWERK, RESPONSGRAAD, REPRESENTATIVITEIT

Zoals reeds aangegeven in de inleiding, heeft het Jeugdonderzoekplatform naast de ‘traditionele’ JOP-postmonitor ondertussen ook ruime ervaring met schoolbevragingen. De meest recente afname in 2023, die in dit boek wordt besproken, vormt de derde editie van de gecombineerde opzet van een grootstedelijke afname in scholen in Antwerpen, Gent en Brussel, en een (controle)steekproef met scholen in de rest van Vlaanderen. Voor dit onderzoek werd goedkeuring verkregen van de Sociaal-Maatschappelijke Ethische Commissie (SMEC) van de KU Leuven (G-2022-5574-R3(MIN)).

De JOP-grootstedelijke monitor 3 is, zoals vorige edities, een tweetrapssteekproef waarbij eerst scholen en vervolgens klassen in die scholen worden geselecteerd (Spruyt et al., 2019). De ambitie van de grootstedelijke monitor was om zestig scholen te bevragen in de drie grootsteden Antwerpen, Gent en Brussel, en twintig scholen in de rest van Vlaanderen. In Gent en Brussel kwamen alle aanwezige secundaire scholen in aanmerking voor de bevraging, al was dat voor Brussel beperkt tot de Nederlandstalige scholen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Gezien het grote aantal secundaire scholen in Antwerpen, werd gebruikgemaakt van een random steekproef van Antwerpse scholen, waarbij de selectie van de scholen rekening hield met geslacht, graad en onderwijsvorm. Ook voor de Vlaamse (controle)steekproef werd bij het opstellen van het steekproefkader voor de selectie van de scholen rekening gehouden met geslacht, graad en onderwijsvorm. De geselecteerde scholen werden in het eerste semester van het schooljaar 2022-2023 gecontacteerd, waarbij uitleg werd gegeven over het opzet van het onderzoek en toestemming tot deelname werd gevraagd. De afname liep vervolgens tijdens het voorjaar van 2023 en kon grotendeels gebeuren op pc's en laptops die de deelnemende klassen en scholieren ter beschikking hadden, of gebeurde via de tablets van het Jeugdonderzoekplatform.

Bij de vorige editie stelden we al vast dat het contacteren en overtuigen van scholen om deel te nemen aan het onderzoek vaak moeizaam verliep. De huidige bevraging van de JOP-grootstedelijke monitor 3 maakt duidelijk dat de respons op schoolniveau verder is afgenomen. In de drie grote steden hadden we een responsgraad van respectievelijk 51,6% voor Brusselse scholen (31 scholen gecontacteerd, 16 scholen namen deel), 41,0% voor Gentse scholen (39 scholen gecontacteerd, 16 scholen namen deel) en 18,6% voor de scholen in Antwerpen (59 scholen gecontacteerd, 11 scholen namen deel). Ook in de Vlaamse (controle)steekproef was de respons met 24,4% lager dan verwacht (45 scholen gecontacteerd, 11 scholen namen deel). In vergelijking met de afname van de JOP-schoolmonitor 2 in 2018 werd enkel voor Gent een gelijkaardige respons op schoolniveau behaald: ook toen kwamen we uit op 41%. Die responsgraad lag destijds wat hoger in Brussel (58% versus 51,6%), en aanzienlijk hoger in Antwerpen (44% versus 18,6%) en in de Vlaamse (controle)steekproef (54% versus 24,4%).

Er zijn wellicht diverse redenen voor het grotere aantal scholen dat in de meest recente bevraging weigerde om deel te nemen, of ondanks veelvuldige pogingen tot contact niet bereikbaar bleek of nooit zelf terug contact opnam. Op basis van de reacties die we kregen van scholen, blijkt dat onder andere de overbevraging van scholen om deel te nemen aan onderzoek, de recente coronaperiode en leerachterstand, het leerkrachtentekort en de druk op leerkrachten, scholen en schooladministraties en -directies als redenen werden ingeroepen.

Met de scholen die instemden om deel te nemen werd vervolgens de selectie van klassen besproken. In de regel wordt daarbij op toevallige wijze één klas per studiejaar en per aangeboden onderwijsvorm geselecteerd, maar gelet op de (redenen voor de) lage respons op schoolniveau werden soms ook bijkomende klassen bevroegd die in deze selectie als reserveklas waren opgenomen indien ze op het moment van het bezoek beschikbaar waren doordat ze bijvoorbeeld studie hadden. Van het basisprincipe werd ook afgeweken, opnieuw vanuit de bezorgdheid met betrekking tot de lage respons, voor enkele scholen die aangaven enkel te willen meewerken indien ze zelf de te bevragen klassen konden aanduiden. Analyse toonde aan dat de jongeren uit die extra bevroegde klassen in profiel niet verschilden van toevallig geselecteerde klassen in dezelfde onderwijsvorm.

Uiteraard zijn ook niet alle ingevulde vragenlijsten bruikbaar, bijvoorbeeld omdat ze slechts zeer gedeeltelijk werden ingevuld, omdat respondenten onmogelijke of onbetrouwbare antwoorden gaven, enzovoort. Nadat dit grondig werd bekeken, kwamen we uiteindelijk uit op een totaal aantal respondenten van 5.660, van wie 4.264 in de grootstedelijke steekproef (1.824 jongeren in Antwerpen, 1.354 in Gent en 1.086 in Brussel) en 1.396 jongeren in de Vlaamse steekproef.

Net als bij de JOP-postmonitor 5 worden ook de data van de JOP-grootstedelijke monitor 3 gewogen op basis van betrouwbare populatiestatistieken.³ In de analyses in dit boek op basis van de JOP-grootstedelijke monitor 3 worden de grootstedelijke steekproef en de Vlaamse controlesteekproef apart gewogen op basis van geslacht, graad en onderwijsvorm. Zoals in de JOP-postmonitor 5 geven we ook hier in onze analyse een groter of kleiner relatief gewicht aan de antwoorden van bepaalde personen, afhankelijk van de respectievelijke onder- of oververtegenwoordiging van die groep in onze steekproef in vergelijking met de verhoudingen in de samenleving. Op basis van deze gewogen data kunnen dus betrouwbare uitspraken worden gedaan over jongeren die respectievelijk schoollopen in een grootstedelijke context (Antwerpen, Gent en Brussel) en jongeren die naar school gaan in de rest van Vlaanderen.

³ Deze cijfers zijn afkomstig van het departement Onderwijs voor het schooljaar 2022-2023 (oktobertelling).

0.2 EEN BLIK OP DE JONGEREN UIT DE JOP-POSTMONITOR 5 EN DE JOP-GROOTSTEDELIJKE MONITOR 3

Nu duidelijk is op welke manier de data die centraal staan in dit boek verzameld werden, staan we in dit deel stil bij de twee gerealiseerde steekproeven. In bovenstaand luik gaven we reeds mee dat 1.650 jongeren tussen 12 en 25 jaar deelnamen aan de JOP-postmonitor 5, en dat we 5.660 jongeren bereikten met de JOP-grootstedelijke monitor 3, van wie 4.264 jongeren in een van de drie grootsteden en 1.396 jongeren in de rest van Vlaanderen. Deze aantallen bieden echter nog geen zicht op wie die jongeren nu precies zijn. In wat volgt, omschrijven we daarom de twee steekproeven aan de hand van enkele socio-demografische en culturele kenmerken. Voor wat betreft de grootstedelijke monitor zoomen we daarbij enkel in op de 4.264 jongeren die schoollopen in een van de drie grootsteden.

0.2.1 LEEFTIJD EN GENDER

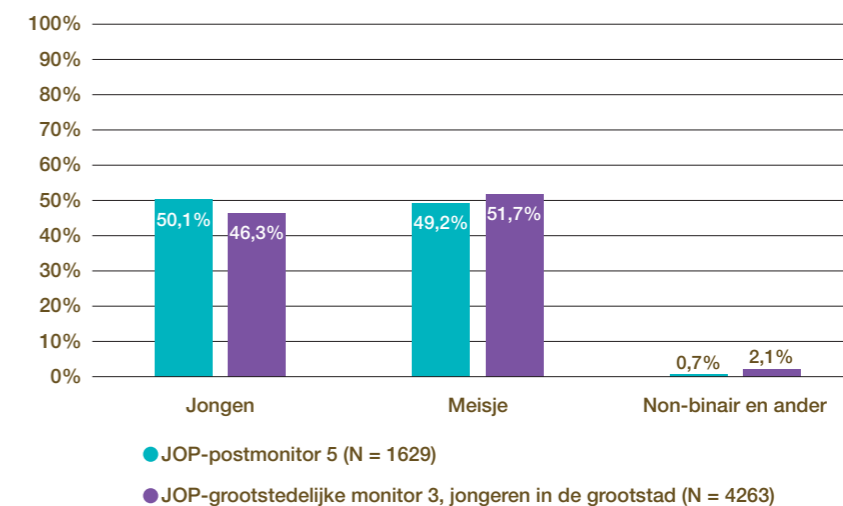
Ten eerste bekijken we de leeftijd en het gender van de bevroegde jongeren. Bij de JOP-postmonitor 5 varieerde de leeftijd tussen 12 en 26 jaar met een gemiddelde van 18,5 jaar.⁴ Bij de jongeren die schoollopen in een van de drie grootsteden varieerde de leeftijd tussen 11 jaar en 25 jaar met een gemiddelde van 15 jaar (zie tabel 0.1).⁵ De respondenten waren vrij gelijkmatig verdeeld overheen de drie graden. 34,6% van de respondenten zat op het moment van de bevraging in de eerste graad, 35,1% in de tweede graad en 30,3% van de jongeren volgde op het moment van de afname les in de derde graad.

4 De steekproef richtte zich op 12- tot 25-jarigen. Een beperkt aantal respondenten (N = 14) was echter jarig tussen het moment van steekproeftrekking en het invullen van de postmonitor.

5 97,6% van de steekproef zit tussen 11 en 18 jaar. Een beperkte groep van jongeren was op het moment van de afname reeds ouder dan 18 jaar (19 jaar (N = 85), 20 jaar (N = 14), 21 jaar (N = 1), 22 jaar (N = 2) en 25 jaar (N = 1)).

Leeftijd respondenten	Minimum	Maximum	Gemiddelde	N
JOP-postmonitor 5	12	26	18,6	1628
JOP-grootstedelijke monitor 3, jongeren in de grootstad	11	25	15,0	4230

Tabel 0.1: Leeftijd respondenten.
Bron: JOP-postmonitor 5 (2023) en JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

Figuur 0.3: Frequentieverdeling gender respondenten.
Bron: JOP-postmonitor 5 (2023) en JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

Wat gender betreft, vroegen we aan de jongeren hoe ze zichzelf zien, waarbij ze de keuze kregen tussen vier mogelijkheden: (1) man/jongen, (2) vrouw/meisje, (3) non-binair en (4) anders/overig. Figuur 0.3 laat zien dat bij de JOP-postmonitor 5 heel weinig respondenten zich anders identificeren dan man/jongen of vrouw/meisje. Slechts zes jongeren geven aan zichzelf te zien als non-binair en vijf jongeren duiden 'anders/overig' aan. Gezien deze lage aantallen is het niet mogelijk om bij analyses waarbij we de variabele 'gender' kruisen met een andere variabele (bv. gender in relatie tot lidmaatschap van een sportvereniging) de categorieën van 'non-binair' en 'andere/overige' afzonderlijk mee te nemen. In deze analyses werden die elf respondenten niet meegenomen. Bij alle andere analyses worden zij wel steeds opgenomen.

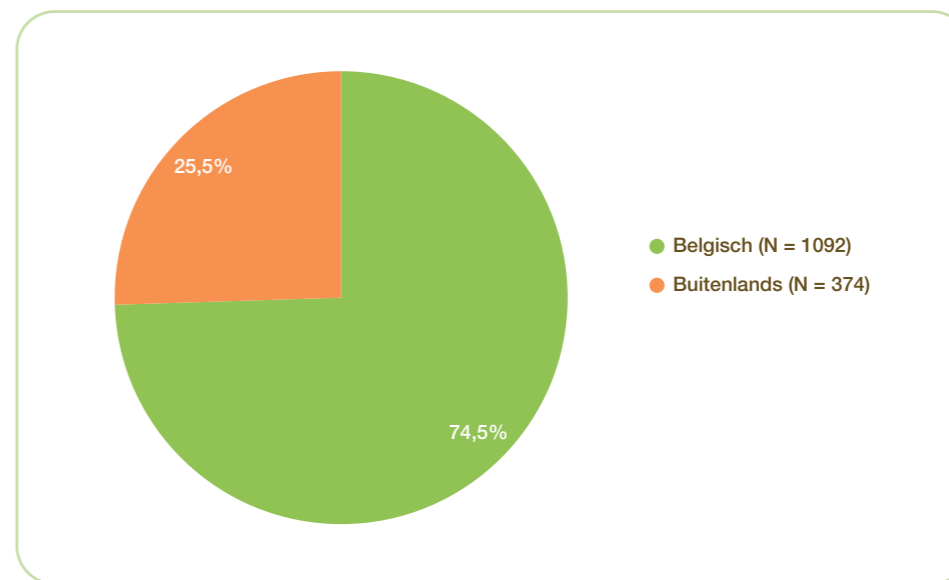
Bij de groep die schoolloopt in een van de drie grootsteden ligt het aantal jongeren dat zich niet als jongen of meisje identificeert iets hoger, al blijft het beperkt tot 2,1% van de grootstedelijke steekproef: 54 jongeren zien zichzelf als non-binair en 34 jongeren identificeren zich als anders/overig. Bij analyses van de JOP-grootstedelijke monitor worden de categorieën 'non-binair' en 'anders/overig' samengenomen tot één categorie 'non-binair en ander'. Er zijn namelijk voldoende aantallen per groep nodig om betekenisvol statistische analyses te kunnen uitvoeren.

0.2.2 ACHTERGROND

In beide JOP-monitoren stelden we aan de jongeren de vraag welke nationaliteit, inclusief eventueel een tweede nationaliteit, zijzelf ('Welke nationaliteit heb je nu?'), hun vader ('Welke nationaliteit had je vader bij de geboorte?') en hun moeder ('Welke nationaliteit had je moeder bij de geboorte?') hebben. De jongeren konden hierbij kiezen tussen de Belgische nationaliteit, een andere nationaliteit dan de Belgische of de optie 'ik weet het niet'. Als een jongere een andere nationaliteit dan de Belgische aanduidde, werd er verder doorgevraagd over welke nationaliteit(en) het ging. In de JOP-postmonitor 5 werd een lijst van elf nationaliteiten voorgelegd (Marokkaans, Turks, Congolees, Frans, Ghanees, Nederlands, Duits, Italiaans, Bulgaars, Pools en Spaans), evenals de optie 'andere'. Bij de JOP-grootstedelijke monitor 3 konden de jongeren deze vragen beantwoorden aan de hand van een drop-downmenu waarin een hele lijst van mogelijke nationaliteiten alfabetisch gerangschikt stond, waarbij de Belgische telkens bovenaan vermeld werd.

Met het oog op verdere analyses reduceerden we de antwoorden op deze drie vragen tot een variabele die aangeeft of een jongere al dan niet een buitenlandse achtergrond heeft. De JOP-postmonitor 5 maakt het onderscheid tussen jongeren met een buitenlandse achtergrond en jongeren met een volledig Belgische achtergrond. Jongeren met een buitenlandse achtergrond zijn die jongeren wier ouders (of zichzelf) een buitenlandse (geboorte)nationaliteit hebben.

Bij de JOP-postmonitor 5 heeft driekwart van de jongeren (74,5%) een Belgische achtergrond (figuur 0.4). Een kwart van de jongeren (25,5%) heeft ofwel zelf een buitenlandse achtergrond, of heeft een vader of een moeder met een niet-Belgische achtergrond. Het lijkt hierbij voornamelijk om de Marokkaanse, Turkse of Nederlandse nationaliteit te gaan, al werd in het geval van een andere nationaliteit bij de helft van deze vragen 'andere' aangeduid zonder dat dit verder werd toegelicht.

Figuur 0.4: Frequentieverdeling achtergrond (12-25 jaar).
Bron: JOP-postmonitor 5 (2023)

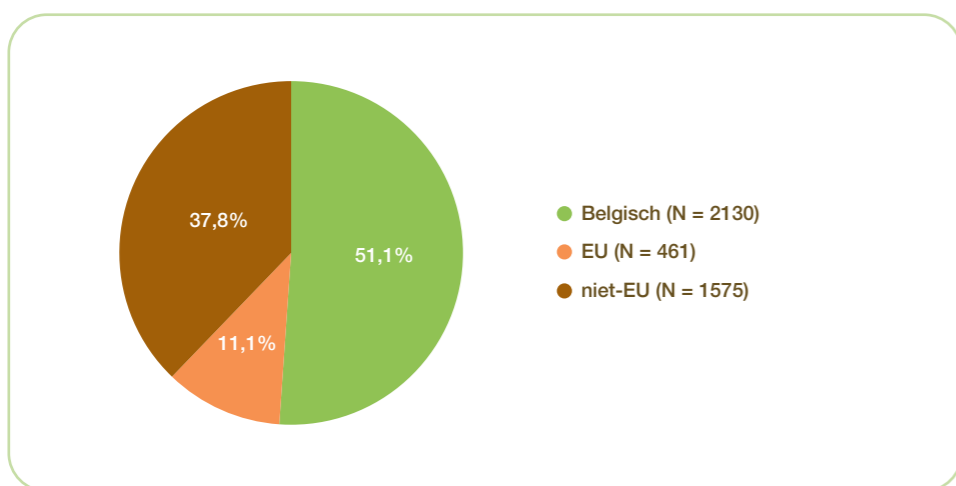
Zoals reeds aangegeven, is een van de voordelen van de JOP-grootstedelijke monitor dat deze vragenlijst er beter in slaagt tegemoet te komen aan de etnisch-culturele diversiteit van de jongeren in grootstedelijke contexten. Het aandeel jongeren met een buitenlandse achtergrond lag bij de groep jongeren die schoollopen in het secundair onderwijs in Brussel, Gent of Antwerpen dan ook aanzienlijk hoger. Waar bij de JOP-postmonitor 5 het aandeel jongeren met een Belgische achtergrond 74,5% bedraagt, zakt dat in de grootstedelijke steekproef van de grootstedelijke monitor naar 51,1% (figuur 0.5).

Aangezien het aantal jongeren met een niet-Belgische achtergrond veel hoger ligt in deze grootstedelijke monitor, en de jongeren bovendien via een drop-downmenu hun nationaliteit konden aanduiden, kunnen we voor de jongeren met een niet-Belgische nationaliteit nog verder verfijnen naar EU- versus niet-EU-achtergrond. Voor deze indeling wordt de herkomstbepaling van de Vlaamse Overheid gevolgd, die een stapsgewijs kader bepaalt om personen toe te wijzen aan een herkomstgroep.

Deze opdeling laat zien dat de jongeren die schoollopen in een van de drie grootsteden een zeer diverse achtergrond hebben. Op de vraag welke nationaliteit de jongeren nu hebben, werden naast de Belgische nationaliteit (75,6%) maar liefst honderd verschillende nationaliteiten aangeduid. Iets meer dan een tiende (11,1%) van onze

grootstedelijke steekproef heeft een EU-achtergrond, waarbij Nederlands, Pools en Bulgaars het vaakst voorkomen als andere nationaliteit. Meer dan een derde van de steekproef (37,8%) heeft een achtergrond buiten de EU, wat de diversiteit in de stedelijke bevolking weerspiegelt. Hier gaat het voornamelijk om de Marokkaanse en Turkse nationaliteit, maar ook Congolees en Albanees wordt meerdere keren aangeduid.

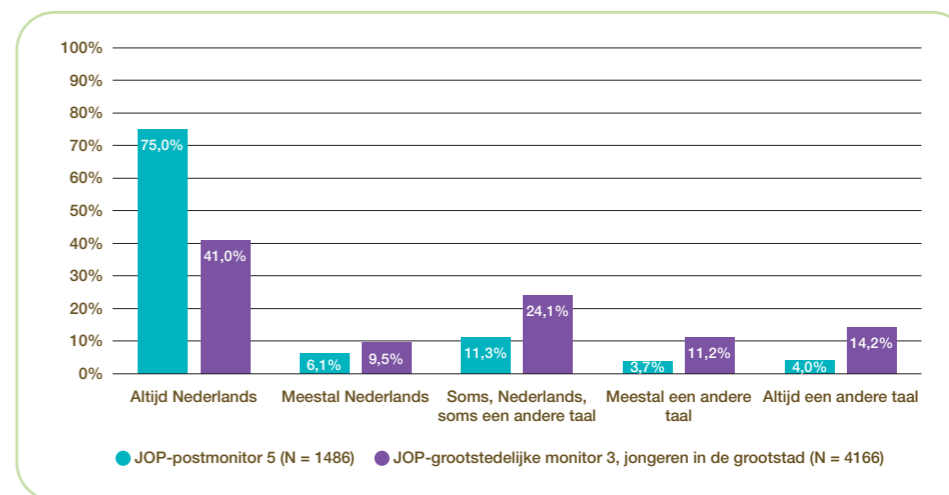
Voor het gros van de analyses in dit boek maken we het onderscheid tussen jongeren met een Belgische achtergrond, EU-achtergrond (maar dus niet België) en niet-EU-achtergrond. Voor bepaalde analyses waar het relevant is, verdiepen we naar de specifieke herkomstregio van jongeren met een niet-EU-achtergrond. Veeleer dan de specifieke veelvoorkomende nationaliteiten uit te lichten, delen we jongeren in naar regio's: de Balkan, de Magreb-landen, het Midden-Oosten, Sub Sahara Afrika, Centraal Azië, Zuid-Oost Azië, Noord-Amerika en Canada en Australië, Midden-Amerika en Caraïbisch gebied, Zuid-Amerika. Het spreekt daarbij voor zich dat binnen specifieke regio's bepaalde groepen oververtegenwoordigd zijn (bv. Marokko binnen de Magreb-landen; Congo binnen Sub Sahara Afrika).

Figuur 0.5: Frequentieverdeling achtergrond (jongeren in de grootstad).
Bron: JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

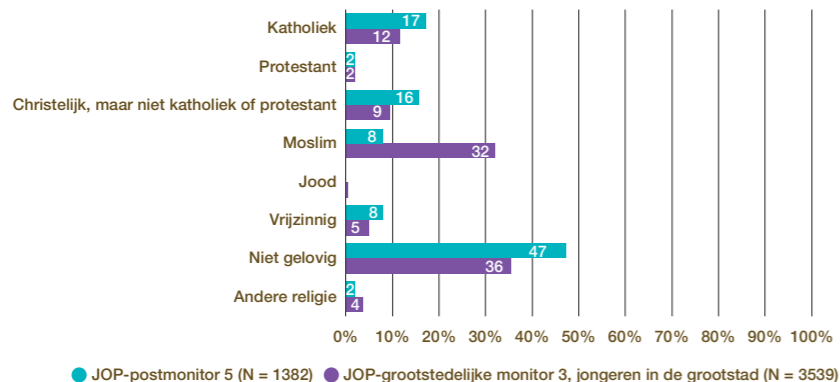
0.2.3 TAAL EN RELIGIE

Figuur 0.6 toont dat in de JOP-postmonitor 5 driekwart (75%) van de jongeren aangeeft dat ze thuis altijd Nederlands spreken. Dit aantal ligt voor jongeren die schoollopen in de grootsteden aanzienlijk lager. Daar geeft 41% van de jongeren aan dat de thuistaal altijd Nederlands is. Een kwart van de jongeren die schoollopen in Brussel, Antwerpen en Gent spreekt thuis meestal of altijd een andere taal dan het Nederlands.

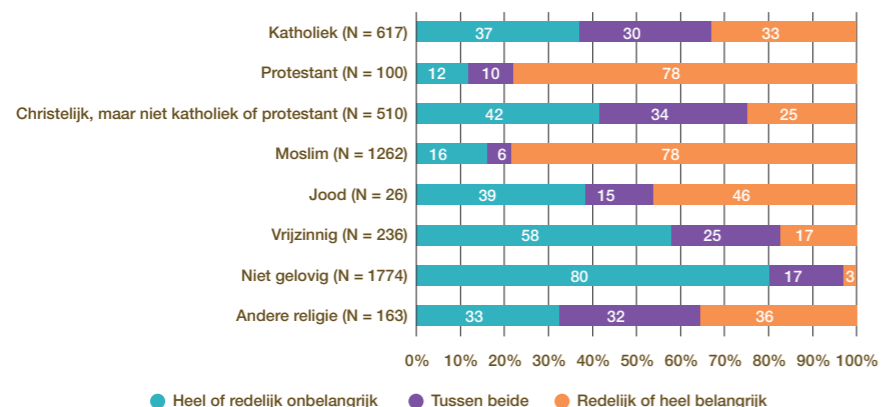

Figuur 0.6: Frequentieverdeling thuistaal.
Bron: JOP-postmonitor 5 (2023) en JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

We vroegen aan jongeren ook hoe ze zichzelf omschrijven op godsdienstig of levensbeschouwelijk vlak. De jongeren kregen daarbij de keuze tussen: (1) katholiek, (2) protestant, (3) christelijk, maar niet katholiek of protestant, (4) moslim, (5) jood, (6) vrijzinnig, (7) niet-gelovig of (8) andere religie. Zowel in de JOP-postmonitor 5 als in de grootstedelijke steekproef wordt de grootse groep gevormd door jongeren die zichzelf als niet-gelovig identificeren (figuur 0.7). Bij de JOP-postmonitor neemt deze groep bijna de helft van de steekproef (47,3%) in. Voor de grootstedelijke steekproef is dat iets meer dan een derde (35,5%), gevolgd door een bijna even grote groep jongeren die zichzelf als moslim omschrijven (32,1%). In de JOP-postmonitor 5 ligt het aandeel moslims aanzienlijk lager (8%). In deze steekproef identificeren zich verhoudingsgewijs meer jongeren als katholiek (17,2%) of christelijk (15,6%).

Figuur 0.7: Frequentieverdeling levensbeschouwing (in %).
Bron: JOP-postmonitor 5 en JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

Figuur 0.8: Belang van geloof/spiritualiteit naar levensbeschouwing (jongeren in de grootstad, in %)
Bron: JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

Voor de groep jongeren die schoollopen in het secundair onderwijs in een van de grootsteden blijken geloof en spiritualiteit ook vandaag nog steeds een belangrijke rol te spelen in hun leven. Figuur 0.8 laat zien dat dat met name geldt voor de jongeren die zich als moslim omschrijven (bijna 80% van deze jongeren geeft aan dat het redelijk of heel belangrijk is voor hen). Tegelijk tonen de cijfers dat dat niet uitsluitend voor deze groep jongeren van toepassing is. Ook bij jongeren die zichzelf als katholiek of christelijk identificeren, zien we dat geloof en spiritualiteit respectievelijk voor een derde en een kwart van deze jongeren van belang zijn.

0.2.4 (LAATST) GEVOLGDE ONDERWIJSVORM

Met de graduele modernisering van het secundair onderwijs vanaf 1 september 2019 kwam ook een einde aan de eenduidige indeling ASO/KSO, TSO en BSO die we in de voorbije edities van de JOP-monitor hanteerden. Aangezien een deel van de respondenten in 2023 reeds gevat werd door de modernisering en een ander deel niet, waren we genoodzaakt om zowel de huidige als vroegere termen voor de onderwijsvormen te hanteren in onze vragenlijst. Het gaat dan om de indeling ASO/KSO, TSO en BSO voor respondenten die het secundair hebben afgerond en zij die in de derde graad zitten enerzijds, en om A-stroom of B-stroom voor leerlingen in de eerste graad en over doorstroomfinaliteit, arbeidsmarkfinaliteit of de dubbele finaliteit voor leerlingen uit de tweede graad anderzijds. De B-stroom en arbeidsmarktfinaliteit leiden niet naar studies in het hoger onderwijs. De doorstroomfinaliteit leidt wel naar studies in het hoger onderwijs. De dubbele finaliteit leidt zowel naar de arbeidsmarkt na het secundair onderwijs, als naar hogere studies (zij het dan meestal de professionele bachelors).

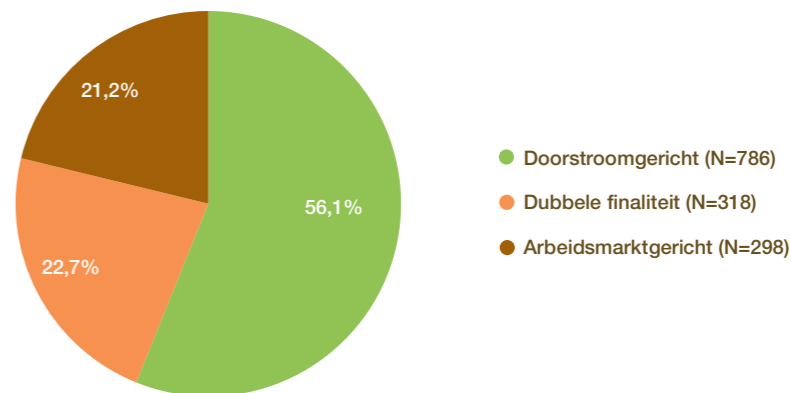
In de JOP-postmonitor 5 kregen de jongeren eerst de vraag voorgelegd of ze nog naar school gaan of een leeractiviteit volgen die leidt tot een diploma secundair of hoger onderwijs. Iets meer dan een vijfde van de steekproef (22,6%) ging op het moment van de afname niet meer naar school. De overgrote meerderheid (71,6%) van de jongeren gaf aan dat onderwijs momenteel hun hoofdactiviteit vormt. Een klein percentage van de jongeren volgt ofwel les in het tweedekansonderwijs (3,6%), of heeft het plan om het onderwijs verder te zetten via de examencommissie (2,2%).

Bij de groep voor wie onderwijs momenteel de hoofdactiviteit vormt, werd vervolgens verder gevraagd of ze in het secundair onderwijs zitten (en zo ja, in welk leerjaar?) of welke opleiding ze binnen het hoger onderwijs volgen. Aan jongeren uit het eerste en tweede middelbaar werd gevraagd of ze in de A-stroom, de B-stroom of buitengewoon secundair onderwijs zitten. Jongeren uit het derde of vierde middelbaar werd gevraagd welke finaliteit ze momenteel volgen (doorstroom-, arbeidsmarkt- of dubbele finaliteit). De jongeren uit het vijfde en zesde middelbaar ten slotte kregen de keuze tussen ASO, BSO, BuSO, KSO of TSO. Jongeren uit het zevende middelbaar werden ingedeeld bij BSO. Bij de respondenten die in de initiële vraag hadden geantwoord dat ze tweedekansonderwijs volgen, via de examencommissie hun onderwijs wensen verder te zetten of die hadden aangegeven dat ze niet meer naar school gaan, werd gepeild welke onderwijsvorm (ASO, BSO, BuSO, DBSO, KSO of TSO) ze hadden gevolgd in hun laatste jaar van het secundair onderwijs.

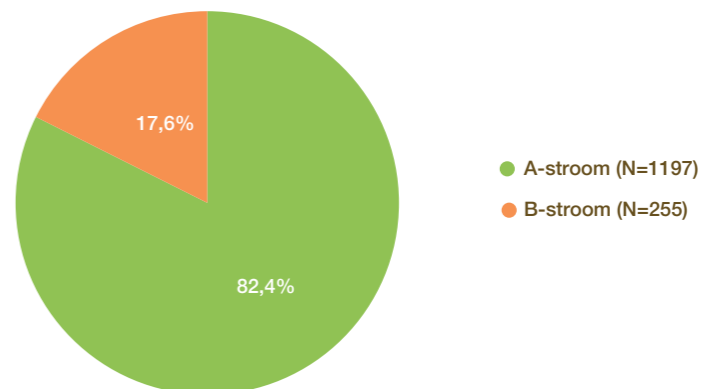
Op basis van al deze informatie krijgen we zicht op de (laatst) gevolgde onderwijsvorm van de jongeren uit de JOP-postmonitor 5 (figuur 0.9). Iets meer dan de helft (56,1%) van deze respondenten volgt (of volgde) onderwijs in een op doorstroomgerichte onderwijsvorm (A-stroom/doorstroomfinaliteit/ASO/KSO). Ongeveer een vijfde (22,7%) zit (of zat) in een onderwijsvorm met dubbele finaliteit (TSO of dubbele finaliteit) of volgt les in een arbeidsmarktgerichte onderwijsvorm (B-stroom, BSO of arbeidsmarktfinaliteit) (21,2%).

Gezien de gefaseerde invoering van de modernisering van het onderwijs konden we ook in de grootstedelijke monitor de leerlingen uit de verschillende graden niet eenzelfde vraagstelling voorleggen. De leerlingen uit de eerste graad dienden aan te geven of ze in de A-stroom of de B-stroom les volgden. Iets minder dan een vijfde (18%) van de leerlingen uit de eerste graad zat op het moment van afname in de B-stroom (figuur 0.10).

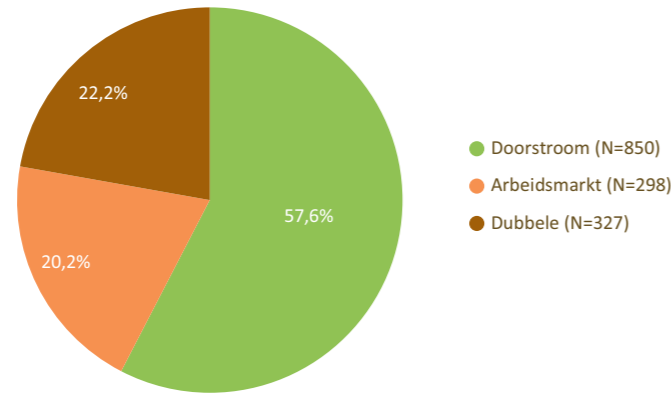
In de tweede graad wordt niet langer ASO, BSO, KSO of TSO gebruikt, maar hanteert men de term 'finaliteiten'. Deze leerlingen kregen dan ook de vraag welke finaliteit ze momenteel volgen: de doorstroom-, arbeidsmarkt- of dubbele finaliteit (figuur 0.11). De leerlingen uit de derde graad van het secundair onderwijs kregen tot slot de keuze uit de onderwijsvormen ASO, BSO, KSO of TSO (figuur 0.12).

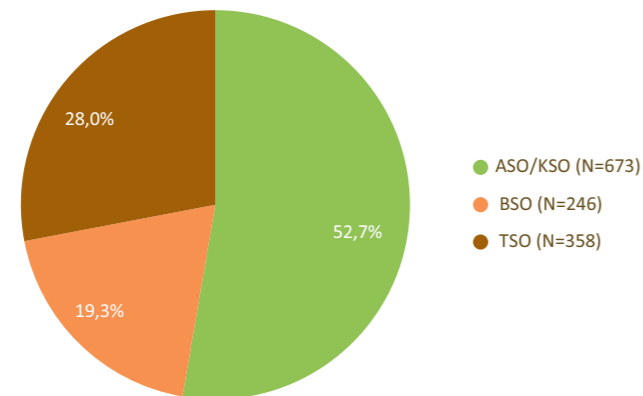
Figuur 0.9: Frequentieverdeling (laatst) gevolgde onderwijsvorm (12-25 jaar).
Bron: JOP-postmonitor 5 (2023)

Figuur 0.10: Frequentieverdeling stroom eerste graad (jongeren in de grootstad).
Bron: JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

Figuur 0.11: Frequentieverdeling finaliteiten tweede graad (jongeren in de grootstad).
Bron: JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

Figuur 0.12: Frequentieverdeling onderwijsvormen derde graad (jongeren in de grootstad).
Bron: JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

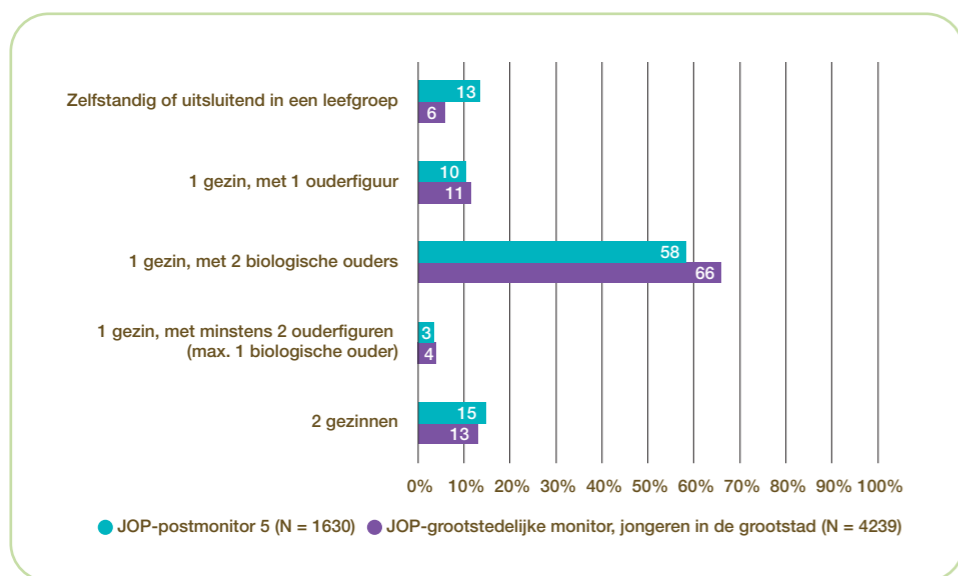
0.2.5 SOCIO-ECONOMISCHE ACHTERGROND VAN HET GEZIN

GEZINSSAMENSTELLING

De gezinsvormen waarin kinderen en jongeren opgroeien, worden steeds complexer. Om een goed zicht te krijgen op de gezinssamenstelling werden dan ook verschillende vragen aan de jongeren voorgelegd. In de JOP-postmonitor 5 kregen de jongeren die ouder waren dan 18 jaar de vraag of ze reeds zelfstandig woonden (in de week op kot of op internaat zitten beschouwen we hierbij niet als zelfstandig wonen). Vervolgens kregen alle jongeren de vraag met welke personen ze samenwonen. Bij de JOP-postmonitor 5 werd meegegeven aan de jongeren dat ze daarbij konden denken aan het adres waarop ze de brief voor deelname aan het onderzoek hadden ontvangen. Bij de JOP-grootstedelijke monitor 3 gaven we als instructie mee dat ze konden denken aan het adres van waaruit ze die ochtend naar school waren vertrokken. De jongeren konden verschillende opties aanduiden: (1) ik woon in een instelling, te huis of leefgroep, (2) ik woon alleen, (3) mijn biologische vader, (4) mijn biologische moeder, (5) mijn niet-biologische moeder (plus-, pleeg-, adoptie- of meemoeder), (6) mijn niet-biologische vader (plus-, pleeg-, adoptie- of meevader), (7) mijn broer(s) en/of zus(sen) (ook stief/plus-, half-, adoptie- en pleegbroers/zussen), (8) een grootouder, of (9) andere, namelijk... Specifiek in de postmonitor werden hier nog de opties 'mijn partner' en 'mijn kinderen of die van mijn partner' aan toegevoegd, gezien de leeftijdsrange tot 25 jaar. Vervolgens werd aan de jongeren de vraag gesteld of ze ook nog op een andere plaats woonden en indien ja, konden ze opnieuw aanduiden met welke personen ze op die plaats woonden.

Op basis van de antwoorden op deze vragen kunnen we nagaan in welke gezinnen jongeren vandaag opgroeien. We maakten daarbij een onderscheid tussen jongeren die zelfstandig of in een leefgroep wonen, jongeren met alleenstaande ouders, jongeren die opgroeien in een gezin met de twee biologische ouders, jongeren die opgroeien in een gezin waarbij er maar één biologische ouder is en tot slot jongeren die afwisselen tussen twee gezinnen.

Onderstaande figuur 0.13 laat zien dat het merendeel van de jongeren (resp. 58,2% van 12- tot 25-jarigen en 65,8% van de jongeren die schoollopen in het secundair onderwijs in Brussel, Antwerpen en Gent) vandaag opgroeit in een gezin met de twee biologische ouders. Ongeveer een op de zeven jongeren (resp. 14,6%; 13,0%) wisselt af tussen twee gezinnen. Het aandeel jongeren dat reeds zelfstandig of in een leefgroep woont ligt – naar verwachting – hoger in de JOP-postmonitor 5. Dat heeft te maken met het aandeel 18- tot 25-jarigen in de JOP-postmonitor. Bij die leeftijdsgroep leeft immers een kwart zelfstandig of in een leefgroep. Tot slot woont ongeveer een op de tien jongeren (resp. 10,3%; 11,4%) met een alleenstaande ouder.

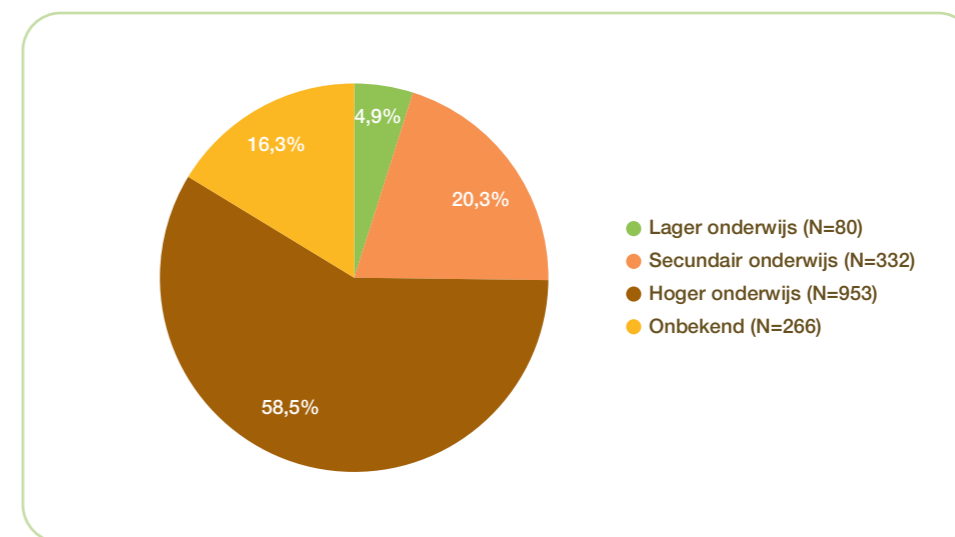

Figuur 0.13: Frequentieverdeling gezinssamenstelling van de jongeren (in %).
Bron: JOP-postmonitor 5 en JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

DIPLOMA VAN DE OUDERS

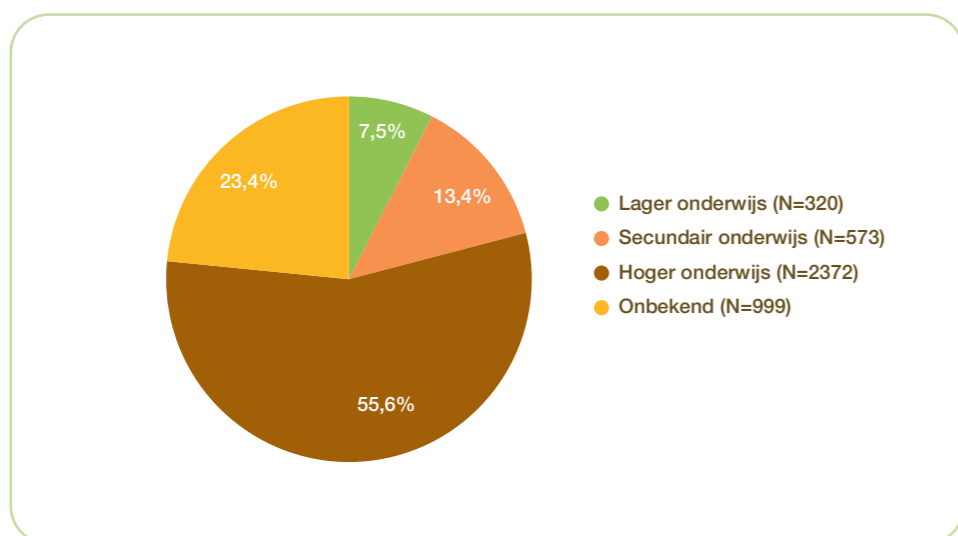
Naast de eigen onderwijsvorm peilen de JOP-monitoren ook steeds naar het opleidingsniveau van de ouders. Dat gebeurt door enerzijds te vragen wat het hoogst behaalde diploma is van de vader (of de persoon die men als de vader ziet), en anderzijds te peilen naar het hoogste behaalde diploma van de moeder (of de persoon die men als de moeder ziet). Op basis van de antwoorden op deze twee vragen wordt vervolgens een variabele aangemaakt die het diploma van de ouders weergeeft. Indien de jongere aangeeft geen vader of moeder te hebben, wordt enkel het diploma van de ene ouder meegenomen.

In de JOP-postmonitor 5 komen ongeveer zes op de tien jongeren (58,5%) uit een gezin waarin minstens een van de ouders een diploma hoger onderwijs heeft behaald (figuur 0.14). Ongeveer een vijfde van de jongeren heeft minstens één ouder die ten hoogste het secundair onderwijs heeft afgerond en 4,9% heeft ouders die geen of enkel een diploma lager onderwijs behaalden. Net zoals in voorgaande edities blijkt deze vraag voor een deel van de jongeren moeilijk te beantwoorden (16,3%).

Figuur 0.14: Frequentieverdeling diploma van de ouders (12-25 jaar).
Bron: JOP-postmonitor 5 (2023)

Het percentage jongeren dat geen zicht heeft op het diploma van hun ouders ligt hoger bij de groep jongeren die schoollopen in het secundair onderwijs in de grootsteden (figuur 0.15). Voor net geen kwart van de jongeren (23,4%) kan dit dan ook niet bepaald worden. Onderstaande figuur toont dat de grootstedelijke steekproef uit de JOP-grootstedelijke monitor 3 een iets minder hoogopgeleid profiel heeft. Iets meer dan de helft van de jongeren heeft ten minste één ouder die een diploma hoger onderwijs of universiteit behaald heeft. Ongeveer 13% heeft minstens één ouder die ten hoogste secundair onderwijs gevolgd heeft en 7,5% komt uit een gezin waarin de ouder(s) geen of enkel lager onderwijs behaald heeft/hebben.

Figuur 0.15: Frequentieverdeling diploma van de ouders (jongeren in de grootstad).
Bron: JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

RONDKOMEN MET GEZINSINKOMEN

Om zicht te krijgen op de socio-economische achtergrond van jongeren, peilden we ook naar de materiële welvaart van het gezin waarin ze opgroeien. Binnen het JOP-onderzoek gebruiken we hiervoor een subjectieve indicator. Zowel in de JOP-postmonitor 5 als in de JOP-grootstedelijke monitor 3 vroegen we aan de jongeren hoe gemakkelijk volgens hen het gezin alles kan betalen wat zij in een maand nodig hebben. De jongeren konden kiezen tussen zes antwoordopties: 'zeer moeilijk', 'moeilijk', 'nogal moeilijk', 'nogal gemakkelijk', 'gemakkelijk' en 'zeer gemakkelijk'. Voor de verdere analyses werd deze variabele gehercodeerd tot de variabele 'rondkomen met het gezinsinkomen' met drie categorieën: (zeer tot nogal) moeilijk rondkomen, nogal gemakkelijk rondkomen, en (zeer) gemakkelijk rondkomen.

In onderstaande figuur 0.16 valt op dat de jongeren die schoollopen in de grootsteden een meer positieve beleving hebben van het gezinsinkomen dan de jongeren uit de JOP-postmonitor 5. Als we dat verder bekijken, dan lijkt het vooral te komen door de oudere leeftijdsgroep in de JOP-postmonitor 5. Al dan niet student zijn blijkt immers significant samen te hangen met de subjectieve beleving van het gezinsinkomen, waarbij de groep jongeren die niet langer naar school gaat vaker aangeeft dat het (zeer tot nogal) moeilijk is om maandelijks alles te betalen. Dit neemt niet weg dat ook in de JOP-grootstedelijke monitor 3 een aanzienlijk deel van de jongeren (14,8%) het gevoel heeft dat hun gezin (zeer tot nogal) moeilijk maandelijks kan rondkomen.

Naast deze meer algemene subjectieve belevingsvraag legden we aan de jongeren ook een aantal stellingen voor die peilen naar materiële deprivatie bij de jongeren. Dit betekent dat men zich de gangbare levensstandaard niet kan veroorloven. De jongeren konden bij de stellingen telkens aanduiden of die wel of niet van toepassing waren op hun gezin. Uit onderstaande figuur 0.17 blijkt dat met name 'elk jaar een week op reis gaan' en 'een grote, onverwachte uitgave doen' zowel in de JOP-postmonitor als in de JOP-grootstedelijke monitor voor een deel van de jongeren als moeilijk wordt ervaren.

0.3 VERDER IN DIT BOEK

In de rest van dit boek presenteren we aan de hand van zes grote thema's de eerste resultaten van de nieuwe staat van de jeugd. In hoofdstuk één staan het welbevinden en de mentale gezondheid van jongeren centraal. We gaan daarbij niet alleen in op het subjectieve welbevinden en de levenstevredenheid van jongeren, maar besteden ook aandacht aan veerkracht en instrumentele en vermijdende strategieën. Bij die laatste staan aspecten van informele en formele hulp en middelengebruik centraal.

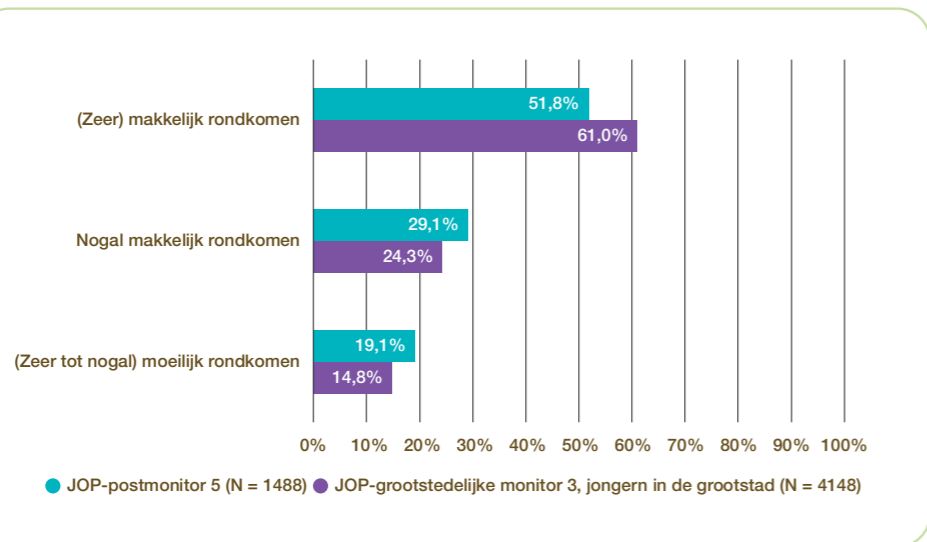
Het tweede hoofdstuk behandelt ervaringen van jongeren in relatie tot school en werk. Voor school focussen we niet zozeer op schoolse prestaties, maar op vier dimensies van schoolbeleving: sociale uitsluiting, ervaren studiedruk, interesse in leerinhoud en ervaren responsiviteit van leerkrachten en school. Wat het thema werk betreft, staan we stil bij de bijbaantjes die jongeren opnemen en de jobaspiraties van zowel de werkende als de werkzoekende groep jongeren in het onderzoek.

In hoofdstuk drie verleggen we de aandacht naar de vrijetijdsbesteding en het mediagebruik van jongeren. Net als bij vorige edities worden diverse aspecten in relatie tot de vrijetijdsbesteding van jongeren in kaart gebracht. Het gaat over ongeorganiseerde en georganiseerde vormen van vrije tijd. Nieuw in deze editie is dat we ook vragen hebben opgenomen die ons meer zicht moeten bieden op (het gebrek aan) vrijetijdskansen van jongeren in Vlaanderen. Het hoofdstuk gaat tot slot ook in op enkele aspecten van het (sociale)mediagebruik van jongeren, waaronder compulsief mediagebruik en sexting.

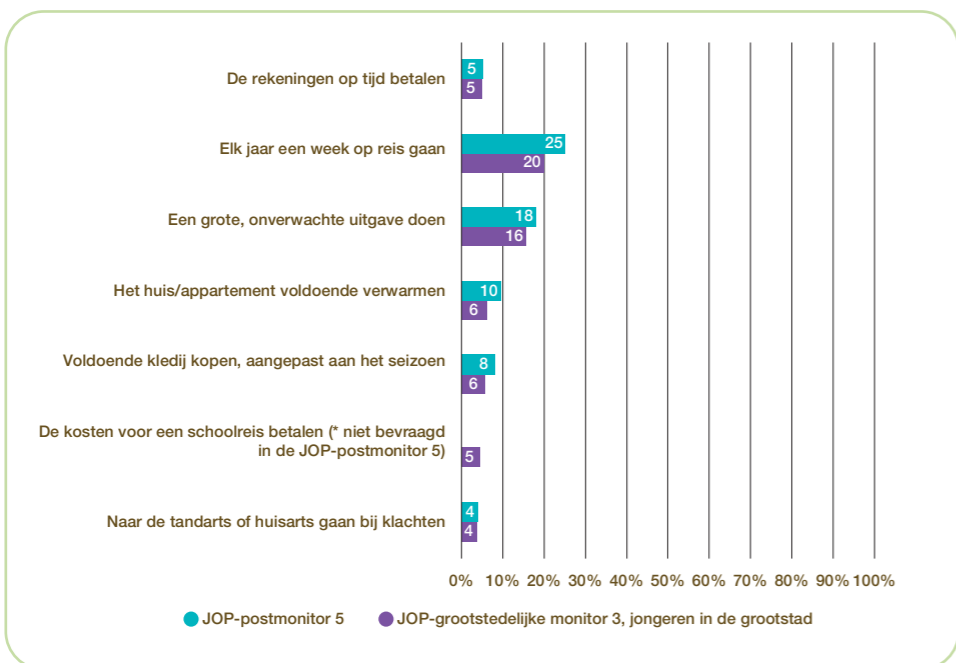
Hoofdstuk vier gaat dieper in op het vrijwillige engagement van jongeren in Vlaanderen. We bespreken verschillende vormen van formeel en informeel engagement. Daarnaast wordt aan de hand van de motivaties van jongeren ingegaan op de redenen waarom jongeren zich vandaag engageren.

In hoofdstuk vijf staat dan weer een 'klassiek' JOP-thema centraal, met name jongeren en politiek. Dit hoofdstuk buigt zich over meerdere aspecten van politiek. We behandelen niet alleen verschillen tussen jongeren in relatie tot politieke interesse en socio-politieke opvattingen, inclusief de klimaatattitudes van jongeren. We staan ook stil bij verschillende dimensies van politiek gedrag.

Het zesde en laatste hoofdstuk zoomt in op ervaringen van slachtoffer- en daderchap bij jongeren. We geven weer hoe vaak jongeren (slachtofferschap van) misdrijven rapporteren, en bij slachtofferschap is er ook meer aandacht voor de contexten waarin

Figuur 0.16: Frequentieverdeling rondkomen met het gezinsinkomen.
Bron: JOP-postmonitor 5 (2023) en JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

Figuur 0.17: 'Kan je gezin volgende zaken betalen...?' (% dat aangeeft dat dat niet lukt).
Bron: JOP-postmonitor 5 (2023) en JOP-grootstedelijke monitor 3 (2023)

jongeren slachtoffer worden van misdrijven en wat hun relatie met de dader is. We gaan tot slot ook in op het al dan niet hulp zoeken en bij wie deze hulp gezocht wordt.

In elk van deze hoofdstukken hanteren we dezelfde werkwijze. We schetsen eerst beknopt welke grote discussies er in de literatuur en de samenleving in relatie tot het thema gevoerd worden. Vervolgens staan we stil bij de verschillende indicatoren die met betrekking tot dat thema gebruikt worden. We presenteren de belangrijkste cijfers en inzichten over het thema. In het boek beperken we ons voor de tabellen tot het meegeven van frequenties. In de tekst beschrijven we de significante verschillen. Via de QR-code op het einde van elk hoofdstuk kunnen de achterliggende tabellen en significantietoetsen (op het .05-niveau) bekeken worden. Over de hoofdstukken heen gebruikten we dezelfde analysestrategie, waarbij we steeds χ^2 -testen op kruistabellen en variantieanalyses (ANOVA) combineren met paarsgewijze vergelijkingen van groepen. Voor de paarsgewijze vergelijkingen hanteren we de Bonferroni-correctie om het probleem van kanskapitalisatie en dus een stijgend significantieniveau als gevolg van de vele vergelijkingen (herhaaldelijk toetsen) te vermijden. Via de Bonferroni-correctie blijft het oorspronkelijke gekozen significantieniveau (.05-niveau) gehandhaafd. De significantietests zijn met andere woorden iets strenger, zodat we zeker zijn dat het toeval geen te grote rol begint te spelen.

Doorheen alle hoofdstukken geven we niet alleen een algemeen beeld over jongeren in Vlaanderen en/of de grootsteden, maar hebben we steeds aandacht voor mogelijke verschillen tussen groepen van jongeren. We maken daarbij gebruik van enkele van de achtergrondkenmerken die hierboven werden besproken, met name: (1) leeftijd (bij de grootstedelijke monitor vergelijken we naargelang de graad waarin jongeren zitten), (2) gender (en voor de grootstedelijke monitor bekijken we ook de groep die zichzelf als non-binair en ander identificeert), (3) rondkomen met gezinsinkomen, (4) diploma ouders, (5) achtergrond (voor de grootstedelijke monitor splitsen we dit verder op naar het onderscheid tussen EU- en niet-EU-achtergrond), en (6) (laatst) gevolgde onderwijsvorm.

Dit boek heeft geen algemeen concluderend hoofdstuk. Dat is een bewuste keuze. De cijfers die gepresenteerd worden in dit boek dienen als input voor het beleid, de maatschappelijke discussie en elkeen die in het thema jongeren geïnteresseerd is. Ze zijn met anderen woorden bedoeld om het debat te voeden veeleer dan discussies te beslechten.

Tot slot willen we alle 7.310 jongeren bedanken om de tijd te nemen om onze JOP-postmonitor en JOP-grootstedelijke monitor in te vullen. Zij nodigen ons uit om hun kijk op hun leefwereld serieus te nemen en stil te staan bij de betekenis ervan voor het beleid en organisaties die dagelijks met kinderen en jongeren aan de slag gaan. We hopen met dit boek alvast de dialoog op gang te brengen.